

Mükrimin Halil Yinanç'ın Hayatı ve Tarih Yazıcılığı

The Life and Historiography of Mükrimin Halil Yinanç

Abdulvahap Alıcı*

Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi,
Tarih Bölümü, Konya, Türkiye.
ORCID No: 0000-0003-3740-7384

Sorumlu yazar/Corresponding author:
Abdulvahap Alıcı
Necmettin Erbakan Üniversitesi, Tarih
Bölümü, Konya, Türkiye.
E-posta/E-mail: avalici@erbakan.edu.tr

Başvuru/Submitted: 09.03.2023
Revizyon Talebi/Revision Requested:
31.03.2023
Son Revizyon/Last Revision Received:
05.04.2023
Kabul/Accepted: 07.04.2023
Yayımlanma/Publication: 19.04.2023

Atıf/Citation:
Alıcı, Abdulvahap, "Mükrimin Halil
Yinanç'ın Hayatı ve Tarih Yazıcılığı",
Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve
Sosyal Araştırmalar Dergisi, S. 29, (2023),
1-9.

ÖZ

Mükrimin Halil Yinanç, Cumhuriyet Dönemi'nin önde gelen tarihçilerinden birisidir. Cumhuriyetin ilk yıllarında, Yinanç özellikle Selçuklu Tarihi alanında çalışmalar yapmış, belgelerin otantikliğini incelemiş, bunlar arasında karşılaştırmalar yapmış ve birincil kaynaklardan yararlanarak eserler üretmiş ve çeviriler yapmıştır. Çağdaş düşünce akımlarından etkilenen ve bu çerçevede teoriler üreten Yinanç, çağdaş yazarlardan farklı olarak Türklük fikrinin ezeli olması fikri üzerinde durmuştur. Eserlerinde Türk ve Anadolu merkezli bir bakış açısını benimsemiştir ve ulus anlayışı ezeli temeldedir. Bu çalışma, Yinanç'ın eserlerini göz önüne alarak tarihçiliğini ve tarih yazımını değerlendirmektedir. Bu amaçla makalede, Yinanç'ın kendi eserleri, basılı eserler ve süreli yayınlardan faydalanılmış ve tarihçiliği ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Mükrimin Halil, Anadoluculuk, Türk Tarihi Encümeni, Türklük

ABSTRACT

Mükrimin Halil Yinanç is one of the leading historians of the Republican Period. In the first years of the Republic, Yinanç worked especially in the field of Seljuk History, examined the authenticity of documents, made comparisons between them, produced works and made translations using primary sources. Influenced by contemporary currents of thought and producing theories within this framework, Yinanç, unlike contemporary writers, focused on the idea that the idea of Turkishness is eternal. He adopted a Turkish and Anatolian centered perspective in his works and his understanding of nation is eternal. This study evaluates Yinanç's historiography and historiography by considering his works. For this purpose, in the article, Yinanç's own works, printed works and periodicals were used and his historiography was revealed.

Keywords: Mükrimin Halil, Anadoluculuk, Counselor of Turkish History, Turkishness

Giriş

Mükrimin Halil Yinanç, 1900 yılında Maraş'a bağlı Elbistan kazasında kadı bir babanın oğlu olarak doğmuştur. Ailesi ilmi yönüyle ön plana çıkmıştır. 1919 yılında İstanbul Darülfünununu Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nü bitirdikten sonra Mekteb-i Mülkiye'ye kaydolmuştur. 1921'te Mülkiye'den mezun olduktan sonra Davud Paşa Ortaokulu'nda Tarih öğretmenliği yapmış ve devam eden süreçte Türk Tarih Encümeni'nin kütüphane memurluğuna atanmıştır. Tarihçiliği profesyonel olarak yapması bu noktadan sonra başlamıştır.¹ Yinanç'ın tarihçilik yeteneklerinin ilk aşamaları ilkokula başlamadan gerçekleşmiştir. Kendisi yedi yaşına geldiğinde hafızdı ve babasından Arapça öğrenmişti. Yinanç, yüksek tahsil yaptığı dönemde Türk-Alman ilişkilerinin yakın olması nedeniyle Lehman Haupt, Erhardt Unger, Mortmann gibi Alman tarihçilerden ders alabilme fırsatı yakalamıştır. Özellikle 1919-1925 arasında süren Mülkiye eğitimi sırasında Selçuklu tarihi üzerine yoğunlaşmıştır.²

*Paris Biblioteque Nationale'*de iki buçuk yıl süreyle çalışmalar yapan Yinanç, burada Anadolu Tarihi'ne ilişkin eserleri inceleme ve notlar alma fırsatı bulmuştur. Clement Daha sonra Huart ve M. Jean Deny tarafından aday gösterilerek *Societe Asiatique'*in üyeliğine seçilmiştir.³ 1927 yılında Türkiye'ye dönen Yinanç Galatasaray ve Kabataş liselerinde öğretmenlik yapmış, 1933 yılında yapılan üniversite düzenlemesiyle İstanbul Üniversitesi Ortaçağ Kürsüsü'nde göreve başlamıştır. 1941'de profesör, 1957'te ordinaryüs unvanı almıştır.⁴ 1928 yılında Aydın oğulları tarihi ile ilgili başucu kaynaklarından biri olan *Düsturname-i Enveri'*yi yayınlamıştır. Yinanç, ayrıca İslam Ansiklopedisi'nde "Akkoyunlular, Danişmentliler, Çağrı Bey, Ertuğrul Gazi, Aydın, Bitlis" gibi başlıkları da yazmıştır.⁵ Bununla birlikte Yinanç, *Sahaif ül-Ahbar, Camiü'd-düvel, Elevamir ül-alaiyye, Müksameret-ül-ahbar, Tarih-i-al-i Selçuk ve Tarih-i Meyafarikin* gibi çalışmaları ise tamamlayamamıştır.⁶

Yinanç, temelleri 1917 yılında atılan Anadolu Türklüğü fikrine bağlı *Anadolu Mecmuası'*nda aktif bir rol almıştır. Hilmi Ziya tarafından çıkarılan bu derginin oluşturulmasında ve muhteviyatında Yinanç üretkenlik noktasında yardımcı olmuş ve "*Milli Tarihimizin İsmi, Anadolu'nun Fethi, Türk Kavminin Milletlerden Ayrılması ve Anadolu Vatan ve Milletinin Teşkili*" yazılarıyla destek sağlamıştır.⁷ Diğer yandan Hilmi Ziya Ülken, bir fikir olarak ortaya çıkan Anadoluçuluk hareketinin, Mükrimin Halil'in katkıları neticesinde bir ideolojiye dönüştüğünü iddia etmektedir.⁸ Mustafa Oral, Yinanç'ın düşünce dünyasını şekillendiren kaynakları şöyle sıralamaktadır.⁹ İlk olarak ileride doğacağı beklenen kültürün merkezinin Anadolu olacağı düşüncesidir Bu mefhum "Kültürcü Anadoluçuluk" olarak adlandırılır. İkincisi ise "Kültürcü Anadoluçuluk" hareketini politik olarak destekleyen "İdeolojik Anadoluçuluk" mefhumudur. Bu mefhum tartışılan ve inşa edilen bir teoridir ve diğer politik yaklaşımlar karşısında tutarlı ve akılcıdır.

¹ Mustafa Oral, *Türkiye'de Romantik Tarihçilik*, Yeni İnsan, İstanbul 2015, s. 197.

² Hilmi Z. Ülken, "Mükrimin Halil Yinanç", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. IX, (1961), s. 227.

³ Fahameddin Başar, "Dulkadirli Bir Âlim: Ord. Prof. Mükrimin Halil Yinanç ve Dulkadirli Beyliğine Dair Çalışmaları", *Uluslararası Dulkadir Beyliği Sempozyumu*, C. II, (2012), s. 206.

⁴ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.), 30-11-1-0 / Bakanlıklar arası Tayin Daire Başkanlığı, 10.10.1957.

⁵ Ülken, *agm.*, s. 228.

⁶ Ülken, *agm.*, s. 229.

⁷ Levent Bayraktar, "Bir Düşünce Ekolü Olarak Anadoluçuluk", *Felsefe Dünyası*, S. 49, (2009), s. 74.

⁸ Ayşegül Baykan, Roland Robertson, "Spatializing Turkey", *Identity, Culture and Globalization*, Ed. Eliézer Ben Rafael, Yitzhak Sternberg, Brill, Boston 2002, s. 182.

⁹ Oral, *age.*, s. 198.

Bu bağlamda Oral, Yinanç'ın yeni Cumhuriyet ile birlikte ortaya çıkan Kemalist harekete sempati ile yaklaştığını ve bu yönetim ile ilişkilerini yoğunlaştırdığını iddia etmektedir. Özellikle *Küllük*, *İkbal* ve *Yeni Şafak* gibi akademik dergiler bu dönemin gençlerinin milli duygularının oluştuğu birer aracı işlevi görmüştür.¹⁰ Daha sonra Kemalist Tarih Tezi'ne karşı bir duruş takınan Yinanç, Oral'ın iddiasına göre, I. Türk Tarih Kongresi'ne katılmamak için on iki dişini birden çekti rapor alma yoluna gitmiştir.¹¹ Hilmi Ziya Ülken'in eşi Hatice Ülken, Mükrimin Halil'i şöyle tanımlamaktadır. "*Senelerin, bu meşhur toplantıları şahıslar değişerek senelerce devam etti. (Yalnız Mükrimin Halil Yinanç müstesna idi). Ölünceye kadar Mükrimin Halil, haftanın bir kaç gecesi bize gelir, Selçuk tarihini, kendine has lisanla, tatlı tatlı anlatırdı. Meclisi, hakikaten değişikti (Tuğrul'un ismini o koymuştur.*"¹² Mükrimin Halil, otuz yıl aktif olarak üye olduğu Tarih Kurumu'na basılması için ne bir makale ne de bir kitap vermemiş ve 1960 yılında bekâr olarak hayata veda etmiştir.¹³

I. Mükrimin Halil'in Tarih Yazıcılığı

Yinanç'ın aktif tarihçilik dönemi literatürde iki-savaş arası dönem olarak adlandırılan zaman dilimine denk gelmektedir. Bu dönemde cereyan eden felsefi akımlar tarih yazıcılığını da etkilemektedir. Özellikle Fransa'da ekonomik ve sosyal temellere yönelen ve geçmişi bu şekilde açıklamayı amaçlayan bir tarih anlayışı benimsenmiştir. Heidegger, Derrida, Collingwood ve Oakeshott gibi düşünürler bilginin göreceliliği ve sonucunda gerçekleşen *yapı-bozum* konusunda tartışmaktadır. Bu süreci önceleyen pozitivist akım ise doğal yasaları tarihe uygulamaya çalışmış ve bunda istediği sonuca ulaşamamıştır. Pozitivist dalgadan sonra tarihi araştırmalarda eleştirel düşünme önem kazandı. Ranke, tarihinin tarihsel gerçekler üzerinde herhangi bir yargıda bulunmamasını ve "*wie es eigentlich gewesen*" yöntemini benimsemesi gerektiğini belirtti. Bu yöntem metinlerin ilk anlaşıldığı haliyle aktarılmasını önermekteydi.¹⁴ Bu bağlamda Yinanç, neden-sonuç ilişkisine dayalı bir anlayış benimsemiş, pozitivist anlayış ve ekonomik yaklaşımdan etkilenmemiştir.

Dönemin en büyük tarihçisi İngiliz Arnold Toynbee'dir. Toynbee, tarihteki büyük tasarımları ve kapsayıcı kuralları bulmak için pozitivist yöntemi yeniden uygulamayı dener. Mükrimin Halil'in ise Rankeci bir tarih yazımını benimsediği ve belgeleri birebir olarak kullandığı görülmektedir. Diğer yandan çağdaş yazarlar, sosyal ve kültürel farklılıkları tarihte önemli bir etken olarak değerlendirmektedir. Zira Toynbee kültürler arasında ezeli farklılıklar olduğunu ancak benzerlikleri bularak döngülerin ortaya konabileceğini iddia etmektedir.¹⁵ Toynbee, Collingwood'a pozitivist yaklaşım karşısındaki mücadelesinde eşlik etmiş fakat aksine tarihte genellemeler yapma yoluna gitmiştir.¹⁶ Yinanç, ise bu tür büyük anlatılara (grand narrative) girmemiş ve aktarıcı rolünü benimsemiştir. Bu rolünü mekân merkezli olarak yapmış ve Yahya Kemal'in "Dergah" dergisinde başlattığı Anadoluçuluk akımını devam ettirmiştir.¹⁷

Postmodernizm olarak bilinen, genel tanımların ve değerlerin belirsizleşmesi süreci tüm Avrupa'da olduğu gibi I. Dünya Savaşı'ndan yenilgiyle çıkan Türkiye'de de görülmektedir.

¹⁰ Oral, *age.*, s. 199.

¹¹ Oral, *age.*, s. 342.

¹² Hilmi Z. Ülken, "Eşim Hilmi Ziya'nın Özel Hayatı", *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, S. 17, (1979), s. 9.

¹³ Yılmaz Öztuna, "Mükrimin Halil", *Hayat Tarih Mecmuası*, S. 3, (1967), s. 16.

¹⁴ Robin G. Collingwood, *The Idea of History*, Oxford at Clarendon Press, Oxford 1946, s. 127-131.

¹⁵ Collingwood, *age.*, s. 159-161.

¹⁶ Hayden White, "Collingwood and Toynbee: Transitions in English Historical Thought", *English Miscellany*, C. VII, (1956), s. 150.

¹⁷ Mustafa Kök, "Mükrimin Halil Yinanç'ın Tarih Tezinde Selçuklu Tarihçiliğinin Rolü", *Uluslararası Selçuklu Döneminde Maraş Sempozyumu*, 2016, s. 201-202.

Bu dönemde ortaya atılan Kemalist Tarih Tezi ise değerleri ve tanımları yeniden yapmayı amaçlamaktadır. Tarih yazımı Cumhuriyet'in erken yıllarında indoktrinasyon amacıyla kullanılmış ve politik motivasyonlarla "tarih tasarımları" meydana getirilmiştir. Bu dönemin önde gelen tarihçilerinin başında gelen Yinanç, bu akımın bir parçası olmamış, bilginin eleştirildikten sonra aktarılmasını öngören idealist bir tutum benimsemiştir. Diğer yandan tarihi metinleri yorumsamacı (*hermeneutical*) bir eleştiriye tabi tutmadan Ranke-tarzı bir tarih yazımını benimsediği eserleri de vardır. Bu eserlerin başında Yinanç'ın 1924 yılında yazdığı "Maraş Emirleri" gelmektedir.

Yinanç, Annales Okulu'nun erken döneminde Fransa'da çalışmalar yürütmüştür. Politik ve diplomatik tarihten ziyade, sosyal ve kültürel tarihi benimseyen bu okul, dönemin Fransa'sında oldukça etkilidir. Diğer yandan Yinanç'ın eserleri içerik ve biçim olarak değerlendirildiğinde bu düşünceden etkilenmiş olduğu sonucuna varılamamaktadır. Ancak Türk tarihçiler Avrupa'da takip edilmektedir. Oral, Yinanç'ın Alman bilim dünyasındaki bilinirliği hususunda Franz Babinger'e ait bir anekdotu anlatarak Yinanç'ın Alman tarihçiler tarafından da takip edildiğini ifade etmiştir.¹⁸ Yinanç, "Tarih-i Al-i Selçuk" isimli eserin incelemesini yapan ilk kişidir ve bu çalışmayı Paris'te bulunduğu sırada yapmıştır. Bunun yanı sıra İslam Ansiklopedisi'nde Selçuklu döneminin önde gelen devlet adamları ve Bursa, Alaiye, Erzurum gibi şehirler hakkında makaleler yazmıştır.¹⁹

1920 ve 30'lu yıllarda Türkiye değişik "ulus" ve "anavatan" tanımları bulunan çeşitli milliyetçi ideolojilerin sert tartışmalarına sahne oldu. Ziya Gökalp etrafında şekillenen yaklaşım ulus tanımını etnik-merkezli bir biçimde ele alıyor ve Türklüğün izlerini Orta Asya'da takip ediyordu. Diğer yandan Hilmi Ziya Ülken tarafından başlatılan "memleketçilik" akımı Anadolu merkezli bir Türklük tasavvuru inşa etmektedir. Anadolu dergisi ile bu fikri yapıyı ortaya koyan derginin editörü ise Mükrimin Halil Yinanç'tı. Aslı Gür, bu derginin amacının folklor, Selçuklu Tarihi, milliyetçi şiirler ve arkeolojik çalışmalar ile Türk ulusunun geçmişini Anadolu'nun geçmişiyle özdeşleştirmek olduğunu iddia etmektedir.²⁰ Bu çerçevede oluşan Anadoluçuluk düşüncesi her ne kadar Türkçü-Turancı yapılar ile karşıt görünse de kendini onlara göre tanımlanmış ve onlardan beslenmiştir.²¹

Anadoluçuluk Hareketinin, Pan-Türkistlere yönelttiği eleştirilerin başında sınırları belli olmayan toprak hayali gelmektedir. "irredentist" yani ezeli olarak sahip olunan topraklar temeline dayanan bu anlayış Anadoluçular tarafından reddedilmiştir. Buna göre toprak vatanın en önemli parçası olarak tanımlanmış ve yaşanılan toprak parçası üzerinden bir ulus inşası hedeflenmiştir. Turancılar millet kavramının daha çok ırkla ilgili özellikleri ile nitelerken, Anadoluçular bunu "vatan, dil, din ve kültür birliği" üzerinden inşa etmiştir.²² Anadoluçu düşünceye göre sınırları belli bir toprak parçasında yaşıyor olmak bireyler arasında ortak değerlerin oluşmasını sağlayarak "ulus" algısının ortaya çıkmasını temin edecektir. Onlar için vatan Anadolu coğrafyasıdır.²³ Bu noktada Anadoluçu anlayışın ebedi (eskatolojik) bir tarih

¹⁸ Mustafa Oral, "Bir Geçmiş Zaman Efendisi: Mükrimin Halil Yinanç", *Türk Tarih Eğitim Dergisi*, S. 4/1, (2015), s. 200-201.

¹⁹ Başar, *agm.*, s. 218-219.

²⁰ Aslı Gür, "Political Excavations of the Anatolian Past: Nationalism and Archaeology in Turkey", *Controlling the Past, Owning the Future*, Ed. Rayn Boytner, University of Arizona Press, Tucson 2010, s. 78.

²¹ Yılmaz Bingöl ve Ahmet Pakiş, "Milliyetçiliğin Anadoluçu Söylemde Yeniden Üretimi", *Amme İdaresi Dergisi*, C. XLIX, S. 1, Mart (2016), s. 4.

²² Bingöl-Pakiş, *agm.*, s. 7-8.

²³ Bingöl-Pakiş, *agm.*, s. 12.

yaklaşımını benimsediği görülmektedir. Bu bağlamda Anadolu toprakları ebedi yerleşim olarak benimsenmiştir. Bu anlayış Türk tarih tezi olarak nitelendirilir ve millet fikrini belli topluluktan ziyade bir toprak parçasıyla ilişkilendirilmiştir.²⁴

Burada belirtilen coğrafi etkenin geleceği tasarlaması fikri, bu düşünceyi Annales Okulu'ndan ayırmaktadır. Zira Annales'in konusunu "akan zaman" oluşturmaktadır. Sınırlar ve yapılar zamanlara göre dönüşüme uğrayacak ve yeni bilgi biçimleri ortaya çıkacaktır. Yinanç, bu formları zaman ve mekanla sınırlı tutmuştur. Örneğin, Anadolu Mecmuası'nda kaleme aldığı yazısında dünyanın değişik yerlerinde yaşayan Türklerle aynı soydan durumunun olabileceğini belirtmiştir. Ancak Yinanç'a göre bu Türk milletinden olmak anlamına gelmez. Bu bağlamda sadece Anadolu'da yaşayanların "Anadolu Türkü" olarak adlandırılabilceğini ifade etmiştir.²⁵ Behçet Kemal Çağlar'ın *Şadırvan* dergisinde Yinanç'ın şu ifadeleri millettten ne anladığını ortaya koymaktadır. "...Anadolu'nun Selçuk fatihleriyle istilacılarının başlarındaki zat bile böyle cömert bir yiğitlik fakat fakir bir görgü içinde idi: okuması yazması yoktu: konuştuğu dil çadır dili idi. Bu dil, ancak zaruri anlaşmalarla iptidai tekerlemelerin dili olabilirdi. Bunların edebi bir dilleri yoktu ki, olamazdı ki, edebiyatları olsun da ele geçmiş bulunsun. Folklor malzemesi nev'inden bir takım türkülleri, destanları, şifahi edebiyatları vardı, o kadar..." Bütün bu eksi yönler rağmen Türkler kahramanlıklarının yanı sıra sınırlı dillerinin ötesine geçmiş ve dillerine hiç uymayan Arap harflerine rağmen iki yüzyılda ciddi bir edebiyat dili meydana getirmiştir.²⁶

Tarihimizi Osmanlı Tarihi veya Selçuklu Tarihi olarak ayırmak doğru değildir. Türk tarihinden bahsedilecekse Türklerin yaşadığı toprak parçaları esas alınmalıdır, zira Osmanlı Türkü, Selçuklu Türkü diye bir tabir yoktur ve tarih yazımında esas olan mekândır ve üzerinde yaşadığımız Anadolu'yu merkeze alan Anadolu Türk Tarihi yazılmalıdır.²⁷ Yinanç, Türklerin Anadolu'daki tarihini Abbasi Halifeliği döneminde gerçekleşen Türk yerleşimleri (Uç Beylikleri), Selçuklular Devri, Beylikler Devri, Osmanlılar Devri ve Cumhuriyet Devri olmak üzere beş kısma ayırır. Bunlardan ilki olan "uç beylikleri" dönemi tabirini Emeviler zamanında Anadolu'da yapılan fetihler için kullanmaktadır. Bu fetihler neticesinde Malatya ve Tarsus şehirleri iki ayrı merkez olarak düzenlenmiştir.²⁸ Abbasilerin egemen olması ile Rum diyarına fetih ve yerleşim politikası benimsenmiş, Horasan'dan getirilen askerler Tarsus, Adana, Maraş, Malatya, Ahlat ve Erzurum gibi şehirlere yerleştirilmiştir. Devam eden süreçte Bizans üstünlüğü tekrar ele geçirmiş, burada yaşayan Türkler ya sürgüne gönderilmiş ya da Hristiyan olmuştur.²⁹

İkinci dönem olan Selçuk Devri'nde ise Anadolu tamamen Türk yurdu olmuştur. Bu süreçte Ceyhun nehrinin güneyine inerek Horasan'ı ele geçiren ve daha sonra Anadolu'ya ilerleyen Türkmen akınları oldukça etkilidir. Bu dönemde göçebe hayat terk edilerek yıkılan şehirlerin üstüne yeni şehirler kurulmuş ve neticesinde beylik adı verilen yapılar ortaya çıkmış ve devlet-öncesi çatışmalar yaşanmıştır. Bu mücadele sonucunda Selçuk hanedanı galip olmuş ve Konya merkezli olarak kurulan Anadolu Türklüğünün merkezlerinden biri haline gelmiştir.³⁰

Üçüncü dönem ise Beylikler Devridir. Moğol istilasını ile son bulan Selçuklu Devri'nin çöküşü nedeni devlette meydana gelen bozulmalardır. Moğol istilasına ve Moğol yöneticilerine

²⁴ Kök, *agm.*, s. 210.

²⁵ Bingöl-Pakiş, *agm.*, s. 20.

²⁶ Behçet Kemal Çağlar, "Profesör Mükrimin Halil ile beraber Selçuk Edebiyatına Bir Eğiliş", *Şadırvan*, C. I, 6 Mayıs (1949), s. 2-3.

²⁷ Mükrimin Halil Yinanç, *Milli Tarihimizin Adı*, Hareket Yayınları, İstanbul 1969, s. 16.

²⁸ Yinanç, *age.*, s. 21.

²⁹ Yinanç, *age.*, s. 22-23.

³⁰ Yinanç, *age.*, s. 24-27.

karşı Anadolu'da isyanlar meydana gelmiş fakat bunlar başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Yinanç, Selçuklu Devleti'nin yıkılması ile Yavuz Sultan Selim'in başa geçmesi kapsayan süreyi "Fetret Devri" olarak adlandırmaktadır. Bu devrin öne çıkan özellikleri şöyledir. İlk olarak Moğol otoritesinin kaybolmasından sonra Anadolu'da birbiriyle rekabet halinde ve değişik şehirleri merkez olarak benimsemiş beylikler ortaya çıkmıştır. Bunun sonucu olarak Konya önemini yitirmiştir. Esasında bu beyliklerin yönetim yapısı olarak birbirine benzer ve devam eden süreçte benzer siyasi, iktisadi ve sosyal dönüşümler yaşanmıştır. Bölgede yaşanan Moğol istilasının ortak hareket etme bilincini tetiklemiştir. Bunun yanı sıra dini tarikatlar gibi toplumsal örgütlerin oluşturulmuş ve Türkçe gelişerek bilim ve idare alanında kullanılmaya başlanmıştır. Son olarak dinî ve toplumsal hareketlerin Anadolu'ya yayılma eğilimi neticesinde fetihlerin hızlanmıştır.³¹

Dördüncü devir Osmanlı Devleti'ni kapsamaktadır. Yinanç, Osmanlıları diğer Anadolu beyliklerinden ayıran farkları şöyle sıralamaktadır. Birincisi Osmanlı Beyliği bir uç beyliği olması münasebetiyle sürekli cihat faaliyeti yürütmektedir ve bu durum beyliğin Anadolu'da saygınlık kazanmasını sağlamaktadır. İkinci olarak cihat faaliyetleri neticesinde elde edilen ganimet yeni asker çıkarmak ve Avrupa'nın lojistik yapısına aşina olmak için kullanılmıştır.³²

Yinanç'ın Osmanlı tarihini Türklük merkezli olarak incelediği görülmektedir. Örneğin, İstanbul'un II. Mehmet tarafından fethiyle birlikte devlet kademelerinde değişiklik meydana gelmiş, Türk kökenli Çandarlı ailesi uzaklaştırılmış ve kul kökenli insanlar bu görevlere gelerek, devletin esas gücünü oluşturan Türk tebaaya baskı yapmaya başlamışlardır. Devlet I. Süleyman ve I. Selim dönemlerinde toprak hâkimiyeti olarak en üst seviyeye ulaşmış, diğer yandan "sadaret ve imaret" mevkilerinde Türk sayısı azalmıştır. Daha önce Türk kökenli eşleri olan padişahlar bu usulü terk etmiş ve sarayda kullar ve cariyelerle evlenmek adet haline gelmiş neticesinde yönetimde çok seslilik oluşmuştur. Devleti ele geçiren devşirmeler Türkleri iç çekişmelerle meşgul etmiş ve fırsat buldukça Türklere yönelik katliamlar yapmışlardır. Özellikle karışık dönemlerde Kuyucu Murat Paşa gibi devşirmeleri Anadolu'ya gönderen Osmanlı Devleti binlerce bahadır Türkü katletti. Yeniçerilerin sayısı sürekli artarken, ordunun vurucu gücünü oluşturan tımarlı sipahiler pasifleştiriyorlardı. Yeniçerilerin sayısının artması bunların maaşları için yapılan harcamaları artırdı ve ekonomi bozuldu. Sonuç olarak sipahiler zayıflatarak devlet kölelerin eline geçti.³³

Yinanç, tarihi belgeleri karşılaştırmalı olarak incelemiş, "Feridun Bey Münşaati" ile ilgili yazdığı bir çalışmada bu metnin üslup itibariyle Kanuni dönemine ait olduğunu söylemiş, tarihlerin yanlış verildiğini ve Osman Gazi için kullanılan unvanların rütbesi itibariyle onun için kullanılmayacak unvanlar olduğunu iddia etmiştir.³⁴ Diğer taraftan Yinanç'ın Farsça ve Arapça'ya hâkimiyeti, özellikle "Feridun Bey Münşaati" isimli çalışmasının ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Bu çalışma İran emirlerinin alt-üst hiyerarşisi içinde cereyan eden ilişkilerini anlatan yazışmaların, Feridun Bey tarafından tahrif edilerek Orhan Gazi'ye yazılmış mektuplar gibi gösterildiğini iddia etmektedir³⁵

Bunun yanında Yinanç, bu mektuplarda kullanılan hitap tarzının ve isimlerin dönem olarak tutarlı olduğunu belirtmiştir. Buna örnek olarak ise deşt-i kıpçak Canibek Han ile Orhan

³¹ Yinanç, *age.*, s. 28-30.

³² Yinanç, *age.*, s. 32.

³³ Yinanç, *age.*, s. 33-38.

³⁴ Mükrimin Halil, *Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası*, 1 Ağustos 1923, s. 162.

³⁵ Mükrimin Halil, "Feridun Bey Münşaati", *Türk Tarih-i Encümeni Mecmuası*, 1 Mart 1924, s. 96.

Bey'in mücadele içinde olduğu Canbek'in isimlerinin karıştırıldığını öne sürmüştür. Zira Canbek Han'ın bütün Kafkasya ve Orta Asya'ya hâkim olduğunu diğer yandan Canbek Bey'in ise Karamanoğulları sınırları içerisinde hüküm sürdüğünü iddia etmiştir.³⁶ Bu belgede intihal ve tahrif olduğunu ifade eden Yinanç, mektupların toplama olduğunu ve bazı kısımların Türkçe'ye çevrilerek anlam bozulması meydana geldiğini iddia eder.³⁷

Yinanç sernamesinin uydurulduğunu ve yazım yanlışları olduğunu da eklemiştir.³⁸ Onun tarafsızlık algısı "yorum yapmamak ve kendi fikirlerini vermemek" üzerine kuruludur.³⁹ Osmanlıların yayılma sürecini bir "istila" olarak niteleyen Yinanç ayrıca çalışmalarında "birçok desiseler sayesinde" "şerefine ulaşmak" gibi muğlak ifadeler kullanmaktadır.⁴⁰ Yinanç, Maraş emirlerini anlattığı çalışmasında kronolojiye sadık kalmış, detaylı bir dipnot bilgisine yer vermiştir.⁴¹ Eserde Türk akınları şöyle tarif edilmiştir: "539 tarihinden itibaren Türkmenler Anadolu'ya taarruz etmeye rast geldikleri bilad ve kasabatı yağma ve tahribe başladılar". "...birkaç yoldan Anadolu'ya girdiler Kızılırmak'ı geçerek Kayseri'ye geldiler, ahalisinin kısm-ı azamisini öldürdüler, oradan Kilikya'ya yürüyerek önlerine geleni katliam ettiler..."⁴²

Yine bu eserde dikkat çeken husus, Yinanç'ın Reşidüddin ve Urfalı Mateo gibi çeşitli kaynakları bir arada kullanmasıdır. Çalışmada, olaylar arasında neden-sonuç ilişkisi kurulmaya çalışılmış ve olayların nedenleri üzerinde durulmuştur.⁴³ Yinanç, iki savaş arası dönemde yaşamış ve bu dönemin kavramsal belirsizliğinden fazlasıyla etkilenmiştir. Bir yandan Türkiye'de bilimsel tarihçiliğin 1908 yılından sonra başladığını iddia etmektedir, diğer yandan ise modern ulusçuluk anlayışına zıt bir şekilde ezeli bir ulus anlayışını benimsemiştir. Ulus anlayışı Türklüğün ezelden beri var olduğu tezi üzerine kuruludur, diğer yandan ise Anadolu Mecmuası'nda Anadolu Türklüğü tasavvuru üzerine yazılar yazmaktadır.⁴⁴ Bu durum Kafesoğlu'nun da belirttiği gibi Mükrimin Halil Yinanç'ı Fuad Köprülü ile beraber Cumhuriyet Dönemi'nin ilk nesil tarihçilerinden biri olmaktan çıkarmaz.⁴⁵ Zira hikayeci bir tarih anlayışından göreceli olarak uzaktır ve Anadolu Türklüğü tezi neden-sonuç ilişkisine dayalı determinist bir bakış açısına sahip olduğunu göstermektedir.

Sonuç

Ulema bir ailede dünyaya gelen Yinanç, Mülkiye'den mezun olduktan sonra tarih alanında çalışmalarına ağırlık vermiştir. Yurtiçindeki çalışmalarının yanı sıra Paris'te bulunan bulunmuş ve buralarda dönemin önce gelen tarihçileriyle çalışma fırsatı bulmuştur. Türkiye'de benimsenen tarihçilik anlayışının takipçisi olarak belge merkezli bir yöntem benimsemiş ve Batı'da benimsenen sosyoekonomik merkezli tarih anlayışına uygun eserler üretmiştir. Diğer yandan çağının düşünce tartışmalarının içinde yer almış ve vatan mefhumunun ne olduğu üzerine fikirler ortaya sürmüştür. Bu bağlamda Anadoluculuk mefhumu çerçevesinde mekân ve zamana dayalı bir tarih yazımı öne sürmüş ve vatan mefhumunu mekânla ilişkilendirerek Anadolu Türklüğü fikrini savunmuştur. Bunun yanı sıra Yinanç, çağdaşı tarihçiler gibi Osmanlı Devleti'ni tanımlarken objektif bir dil kullanmış ve olayları zamanının

³⁶ Mükrimin Halil, *agm.*, s. 99.

³⁷ Mükrimin Halil, "Feridun Bey Münşaati", 1923, s. 164.

³⁸ Mükrimin Halil, "Feridun Bey Münşaati", 1923, s. 166.

³⁹ Mükrimin Halil, "Abdurrahman Şerif Efendi", *Türk Tarih-i Encümeni Mecmuası*, 1 Mayıs 1925, s. 213.

⁴⁰ Mükrimin Halil, "Anadolu'nun Fethi", *Anadolu Mecmuası*, S. 8, 1924b, s. 301-303.

⁴¹ Mükrimin Halil, "Maraş Emirleri", *Türk Tarih-i Encümeni Mecmuası*, 1 Eylül 1924c, s. 284.

⁴² Mükrimin Halil, *agm.*, s. 288-289.

⁴³ Mükrimin Halil, *agm.*, s. 297.

⁴⁴ Mükrimin Halil Yinanç, *Tanzimat'tan Meşrutiyete Kadar Bizde Tarihçilik*, Maarif Matbaası, İstanbul 1940, s. 23.

⁴⁵ İbrahim Kafesoğlu, "Seljuk Historiography in Turkey", *International Journal of Turkish Studies*, Çev. G. Leise, S. 3-2, (1985), s. 1.

şartlarına göre değerlendirmeyi tercih etmiştir. Selçuklu Devleti ile ilgili çalışmalarında ve genel tarih yaklaşımında Arapça ve Farsça gibi kaynak dillerini bilmesi ve neden-sonuç merkezli yaklaşımı onu önemli eserler üreten bir tarihçiye dönüştürmüştür. İbrahim Kafesoğlu, Fuat Sezgin gibi tarihçiler yetiştiren Yinanç, gerek nitelik gerekse de nicelik olarak önemli ve kayda değer eserler vermiştir.

KAYNAKLAR

A. Arşiv Belgeleri

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.), 30-11-1-0 / Bakanlıklar arası Tayin Daire Başkanlığı, 10.10.1957.

B. Kitaplar, Makaleler

BAŞAR, Fahmeddin, "Dulkadirli Bir Âlim: Ord. Prof. Mükrimin Halil Yinanç ve Dulkadirli Beyliğine Dair Çalışmaları", *Uluslararası Dulkadir Beyliği Sempozyumu*, C. II, 2012, s. 203-227.

BAYKAN, Ayşegül ve Robertson, Roland, "Spatializing Turkey", *Identity, Culture and Globalization*, Ed. Eliézer Ben Rafael, Yitzhak Sternberg, Brill, Boston, 2002.

BAYRAKTAR, Levent, "Bir Düşünce Ekolü Olarak Anadoluculuk", *Felsefe Dünyası*, S. 49, 1 (2009), s. 69-80.

BİNGÖL, Yılmaz ve Pakiş, Ahmet, "Milliyetçiliğin Anadolucu Söylemde Yeniden Üretimi", *Amme İdaresi Dergisi*, C. XLIX, S. 1, Mart (2016), s. 1-27.

COLLINGWOOD, Robin G., *The Idea of History*, Oxford at Clarendon Press, Oxford 1946.

ÇAĞLAR, Behçet Kemal, "Profesör Mükrimin Halil ile beraber Selçuk Edebiyatına Bir Eğiliş", *Şadırvan*, C. I, 6 Mayıs (1949), s. 2-3.

GÜR, Aslı, "Political Excavations of the Anatolian Past: Nationalism and Archaeology in Turkey", *Controlling the Past, Owning the Future*, Ed. Rayn Boytner, University of Arizona Press, Tucson, 2010.

ORAL, Mustafa, *Türkiye'de Romantik Tarihçilik*, Yeni İnsan, İstanbul 2015.

ÖZTUNA, Yılmaz, "Mükrimin Halil", *Hayat Tarih Mecmuası*, S. 3, (1967), s. 16-17.

KAFESOĞLU, İbrahim, "Seljuk Historiography in Turkey", *International Journal of Turkish Studies*, Çev. G. Leise, S. 3-2, (1985), s. 131-137.

KÖK, Mustafa, "Mükrimin Halil Yinanç'ın Tarih Tezinde Selçuklu Tarihçiliğinin Rolü", *Uluslararası Selçuklu Döneminde Maraş Sempozyumu*, 2016, s. 201-211.

ORAL, Mustafa, "Bir Geçmiş Zaman Efendisi: Mükrimin Halil Yinanç", *Türk Tarih Eğitim Dergisi*, S. 4/1, (2015), s. 195-203.

YİNANÇ, Mükrimin Halil *Milli Tarihimizin Adı*, Hareket Yayınları, İstanbul, 1969.

MÜKRİMİN HALİL, *Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası*, 1 Ağustos 1923.

MÜKRİMİN HALİL, "Feridun Bey Münşaatı", *Türk Tarih-i Encümeni Mecmuası*, 1 Mart 1924a.

MÜKRİMİN HALİL, "Abdurrahman Şerif Efendi", *Türk Tarih-i Encümeni Mecmuası*, 1 Mayıs 1925.

MÜKRİMİN HALİL, "Anadolu'nun Fethi", *Anadolu Mecmuası*, S. 8, 1924b.

MÜKRİMİN HALİL, "Maraş Emirleri", *Türk Tarih-i Encümeni Mecmuası*, 1 Eylül 1924c.

ÜLKEN, Hilmi Z., "Mükrimin Halil Yinanç", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. IX, 1961, s. 227-229.

ÜLKEN, Hilmi Z., "Eşim Hilmi Ziya'nın Özel Hayatı", *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, S. 17, (1979), s. 9-12.

YİNANÇ, Mükrimin Halil, *Tanzimat'tan Meşrutiyete Kadar Bizde Tarihçilik*, Maarif Matbaası, İstanbul, 1940.

WHITE, Hayden, "Collingwood and Toynbee: Transitions in English Historical Thought", *English Miscellany*, C. VII, 1956.